

Henryk Paprocki

Typologia i ezoteryczny charakter sekt

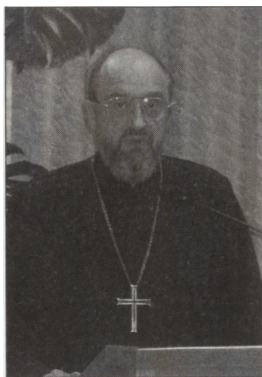
Elpis 7/11/12, 61-66

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TYPOLOGIA I EZOTERYCZNY CHARAKTER SEKT

Istotne znaczenie dla właściwego zrozumienia poruszanych kwestii jest ustalenie, co znaczy samo słowo „sekt”. Popularna w okresie międzywojennym Encyklopedia Gutenberga podaje, że jest to „odrębna wspólnota o charakterze religijnym, odłączona od Kościoła państwowego lub krajowego”¹. Słownik języka polskiego do tejże definicji dodaje jeszcze znaczenie „grupa izolująca się od ogółu”². Tę samą definicję podaje słownik wyrazów obcych³. Encyklopedia PWN uściśliła, że cechą sekty jest ostra izolacja świadomościowa, negacja celów istotnych, pojawienie się nowych norm zachowania⁴. Natomiast popularna w świecie tak zwana „oksfordzka encyklopedia Kościoła” w ogóle nie ma hasła „sekt”⁵, podczas gdy encyklopedia PWN „Religia” definiuje sektę w opozycji do Kościoła i wyróżnia jej elementy charakterystyczne: agresja, izolacja, ekskluzywizm⁶. We wszystkich tych definicjach chodzi o ujęcie językowe, gdyż słowo „sekt” pochodzi od łacińskiego *sequor* – iść, podążać za kimś, czyli sektą to droga, którą się podąża, sposób postępowania. Inni wywodzą słowo „sekt” od łacińskiego *secare* – oddzielić, odcinać, sektą więc to grupa czy wspólnota, która oddzieliła się od większej, centralnej wspólnoty⁷. Natomiast ujęcie socjologiczne kładzie nacisk na to, że sektą to grupa społeczna izolująca się od reszty społeczeństwa, mającą własną hierarchię wartości i zespół norm zachowania się, z silnie akcentowaną rolą przywódcy⁸.

¹ *Wiek Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, Kraków b. r. w., XV, s. 307.

² *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1966, VIII, s. 125.

³ *Słownik Wyrazów Obcych PWN*, Warszawa 1971, s. 673.

⁴ *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1967, X, s. 473.

⁵ *Encyklopedia Kościoła*, Warszawa 2004, II, s. 757.

⁶ *Encyklopedia PWN Religia*, Warszawa 2003, IX, s. 60-63.

⁷ Z. Pawłowicz, *Kościół i sekty w Polsce*, Gdańsk 1996, s. 121.

Ujęcie religioznawcze z kolei uważa sektę za grupę czy ruch religijny, wyodrębniony z jakiejś religii lub związek wyznaniowy, który oderwał się od któregoś z Kościołów czy wspólnot religijnych i przyjął własne zasady doktrynalne, kultyczne oraz struktury organizacyjne. Do tej definicji nawiązuje określenie z raportu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji: Za sektę można uznać każdą grupę, która posiadając silnie rozwiniętą strukturę władzy, jednocześnie charakteryzuje się znaczną rozbieżnością celów deklarowanych i realizowanych oraz ukrywaniem norm w sposób istotny regulujących życie członków; która narusza podstawowe prawa człowieka i zasady współżycia społecznego, a jej wpływ na członków, sympatyków, rodziny i społeczeństwo ma charakter destrukcyjny. Mamy też Definicję Centrum Przeciwdziałania Psychomanipulacji: „Sekta to grupa, w której zachodzi jednocześnie wysoki poziom totalności (kontroli życia członków) i psychomanipulacji”. W carskiej Rosji istniał podwójny podział sekt, od strony treści teologicznych na sekty racjonalistyczne (jak duchoborcy, mołokanie, sztunda, paszkowcy i tołstojowcy) oraz mistyczne (jak chłyści i skopcy), odrębnie wyróżniano raskoń czyli staroobrzędowców i od strony państwowej na sekty szkodliwe i nieszkodliwe. Wydaje się, że obecne definicje sekt odnoszą się do pojęcia „sekty szkodliwe” w rozumieniu prawodawstwa rosyjskiego.

Zdefiniowanie pojęcia „sekta” jest wyjątkowo trudne. Dotychczas powstało kilkadziesiąt, jeśli nie kilkaset definicji, ale żadna z nich nie oddaje zjawiska wystarczająco całościowo, by wszyscy ją zaakceptowali. W zasadzie nie ma większego znaczenia, co uznamy za sektę, a co za „nie-sektę”. Nie doprowadzi to do rozwiązania problemu. Więcej, jeśli jakąś grupę będziemy określać jako sektę, może się to skończyć rozprawą sądową o zniesławienie. Słowo „sekta” posiada bowiem w mowie potocznej pejoratywne znaczenie, negatywne zabarwienie emocjonalne.

Istnieją dwa podejścia do zagadnienia sekt. Pierwsze reprezentują ci, którzy odrzucają termin „sekta”, chcąc go zastąpić innymi, niemającym tak negatywnych skojarzeń. Proponują nazwy zastępcze: „nowy ruch religijny”, „grupa kultowa”, „grupa parareligijna”, „grupa psychomanipulacyjna”, „nowa religia”. Drugie reprezentują ci, którzy uważają, że skoro pojęcie „sekta” istnieje, to trzeba mu nadać jakieś konkretne znaczenie.

Nie uważam, że wyraz „sekta” należy wykreślić z języka polskiego,

⁸ P. T. Nowakowski, *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć*, Tychy 1999, s. 10.

pogodzenie wszystkich wydaje się niemożliwe. Można natomiast wyróżnić cechy charakterystyczne takiej grupy. Ks. Władysław Nowak wyróżnia następujące:

1. Misjonarska gorliwość: Najbardziej rzucającą się w oczy cechą sekt jest gorliwość, z jaką członkowie prowadzą działalność rozpowszechniającą swe koncepcje. Wierząc, że to oni znają wyłącznie prawdę o Bogu, i o jedynym posłaniu, które świat pragnie usłyszeć i bez którego jest skazany na zagładę i potępienie.

2. Przywództwo charyzmatyczne: Zwolennicy przywódcy, wierzą w jego inność w stosunku do zwyczajnych śmiertelników i w jego wyjątkową moc.

3. Prawda wyłączna: Ma ona niemal wyłączne prawo do prawdy. Wysuwają one twierdzenia, że prawdziwe zbawienie można znaleźć jedynie zostając ich członkiem i w ten sposób akceptując ich wierzenia, przyjmując praktyki, lub zaczynając używać zalecanych technik.

4. Nadrzędność grupy: Stanowisko wyłączności sekty prowadzi z kolei do wiary, że owa sekta stanowi grupę elitarną. Ponieważ jej członkowie doświadczają wiedzy, znają prawdę lub stosują określone techniki, dochodzą do przekonania, że różnią się lub górują nad tymi, którzy nie należą do ich grona.

5. Ścisła dyscyplina: Ścisła dyscyplina przyjmuje formę kontroli nad niemal wszystkimi aspektami życia członków, tak, że mają oni mało czasu na cokolwiek innego niż działalność w sekcie.

6. Dławienie indywidualności: Ponieważ w sektach nie ma miejsca dla buntowników, większa część procesu kształcenia, szczególnie nowicjuszy, skierowana jest na dławienie indywidualności. Członkowie wyrzekają się odpowiedzialności osobistej i oddają się bez reszty w ręce swych przełożonych. Nie ma miejsca dla swobody myśli, różnic interpretacyjnych lub niezależności postępowania.

7. Odchylenia doktrynalne: Autorytet. Sekty dodają do Biblii ludzkie Źródło autorytetu utrzymując, że jedynie słuszna interpretacja Biblii proponowana jest przez ich przywódcę lub w łonie ich organizacji. Bóg. Obraz Boga różny od Biblii, który ukazany jest na Osobie Chrystusa. Chrystus, staje się szczególną istotą ludzką, która bardziej niż inne istoty ludzkie pokazuje nam, jaki jest Bóg. Zbawienie. Sekty wymagają od ludzi, aby sami swoje zbawienie przygotowali.

8. Techniki zniewalania: To przede wszystkim kompletna izolacja

zwerbowanych do sekty od rodziny i dotychczasowego towarzystwa; to także oddziaływanie za pomocą rytuałów (tańce, stroje, kadzidelka, monotonne śpiewy), które wprowadzają w trans, wzmacniają poczucie bezpieczeństwa i przekonanie o przynależności do grupy: ponadto posługiwanie się hermetycznym językiem (żyjesz we wspólnocie, w rodzinie, wśród braci i sióstr, a przywódca grupy jest twoim ojcem, mesjaszem, prorokiem); kolejnym elementem techniki zniewalania jest systematyczne odmawianie „modlitewek” z jednoczesnym potępianiem „błędów” dotychczasowego życia i składaniem obietnic o porzuceniu go; wreszcie propagowanie bezgranicznej wiary w zasady nowej nauki, których nie można podważyć⁹.

Inny podział:

1. Ekskluzywizm – (wyłączność), polegająca na przekonaniu, że tylko ktoś, kto należy do sekty czy ruchu, zna prawdę i może się zbawić. Wszyscy inni są w błędzie a tym samym są skazani na potępienie. Potępieni będą także ci, którzy porzucili sektę czy ruch i odeszli.

2. Izolacja – oddzielenie się od świata, sięgające aż do zupełnego zerwania z rodziną. Cały czas i dochody poświęca się wyłącznie sekcje lub ruchowi. Sekta lub ruch organizują członkom ich czas, zajmując ich najrozmaitszymi czynnościami i nigdy nie pozostawiając ich samotnie. Wyznawca sekty czy ruchu jest przekonany, iż całe jego otoczenie zewnętrzne jest zepsute i złe.

3. Woluntaryzm – psychiczny nacisk na wolę członka sekty czy ruchu, by postępował zgodnie z obyczajami sekty czy ruchu. Musi on wystąpić ze swojej macierzystej religii, jest indoktrynowany prawdami „nowej wiary”, powinien wyrzec się wszystkich przyjemności, zobowiązany jest płacić sekcje lub ruchowi znaczną część swych dochodów, jest nieustannie zajmowany, kontrolowany i popędzany.

4. Ślepe podporządkowanie przywódcy – którego decyzje nie mogą być dyskutowane, ponieważ uważa się je za natchnione przez Boga i stąd nieomyłne. Słowa przywódców sekt czy ruchów bywają stawiane na równi albo i wyżej od słów Pisma Świętego i uznawane za Trzeci Testament czy Nowe Objawienie.

5. Fanatyzm – przekonanie o posiadaniu wyłącznej, absolutnej prawdy i racji pozbawia jakichkolwiek wątpliwości i uniemożliwia prawdzi-

⁹ Według ks. Władysława Nowaka.

wy dialog. Dyskusja z członkiem sekty sprządza się wyłącznie do tego, by zostać przez niego „nawróconym”, nigdy zaś do tego, by zostać przez niego zrozumianym. Członkowie sekt są zresztą przekonani, że zbawienia dostąpią tylko ci, którzy pozwolą się im „nawrócić”.

Model Hassana definiuje destrukcyjną sektę jako organizację totalitarną o strukturze piramidalnej sprawującą całkowitą kontrolę nad człowiekiem lub grupą ludzi. Destrukcyjna sekta używa oszustwa w rekrutacji nowych członków (pozbawiając jednostkę prawa do podjęcia w pełni świadomej decyzji opartej na pełnej informacji) i kontroli umysłu uzależniając członków i wymuszając posłuszeństwo doktrynie i przywództwu sekty. Oto charakterystyczne cechy, które są podobne w każdej destrukcyjnej sekcie:

1. Doktryna jest rzeczywistością
2. Postrzeganie świata w kategoriach czarno-białych, dobro przeciw złu
3. Elitarna mentalność
4. Wola jednostki wobec grupy
5. Całkowite podporządkowanie i naśladowanie przywódcy
6. Szczęście osiąga się spełniając należycie obowiązki
7. Strach i poczucie winy jako narzędzia manipulacji
8. Stany euforii i depresji
9. Zmiana poczucia czasu
10. Nie ma odwrotu.

Mamy więc do czynienia z równie dużą ilością elementów w każdym z tych opisów. Wydaje się, że można je sprowadzić do dwóch podstawowych, którymi są ekskluzywizm zbawienia i ezoteryczny charakter wiedzy religijnej. Z nich wynikają wszystkie inne. Ekskluzywizm zbawienia głosi, że tylko członkowie danej grupy zostaną zbawieni, a tym samym tylko jej doktryna jest prawdziwa. Powoduje to konieczność podporządkowania się przywódcy, który jest interpretatorem doktryny, fanatyzm i inne następstwa. Natomiast ezoteryczny charakter sekty wynika z rozumienia doktryny jako stopniowo osiągalnego wtajemniczenia, niedostępnego poza sektą.

Ezoteryka oznacza wiedzę tajemną, czyli przeznaczoną tylko dla grona wtajemniczonych, dla wybrańców. Propaguje inne postrzeganie rzeczywistości, rozwój duchowy, porusza tematy nie udowodnione lub odrzucane przez naukę. Jej treści są na ogół otoczone atmosferą tajemni-

cy, starożytnych przekazów, guru o nadnaturalnych mocach, a nie są w żaden sposób potwierdzane, mogą być odczuwane jedynie w sposób pozazmysłowy.

Równocześnie stopniowe wtajemniczenie w wiedzę ezoteryczną pełni bardzo istotną rolę psychologiczną. Wywołuje bowiem chęć dalszego poznawania „tajemnic” sekty. Wtedy w sukurs przychodzi żądanie bezwzględnego podporządkowania się autorytetowi. W ten sposób wytwarza się cały kompleks działań, które mają na celu podporządkowanie człowieka sekcie. Kiedy więc nawet ktoś uświadomi sobie nicość „wiedzy tajemnej”, proponowanej przez sektę, inne działania psychomanipulacyjne na tyle pozbawiają go wolnej woli, że nie jest w stanie wyrwać się z kręgu wpływów sekty.

Ogólnie sekty możemy podzielić na chrześcijańskie, jak Świadkowie Jehowy – ale już problemem są mormoni, czy można ich uważać za chrześcijan, skoro posiadają trzeci testament, czyli „Księgę Mormona” – sekty orientalne, czyli wyłonione z wielkich religii wschodnich, jak hinduizm bądź buddyzm i przeszczepione do Europy (tutaj też odnosi się antropozofia i teozofia) – oraz sekty synkretyczne, których obecnie jest najwięcej i są najpopularniejsze. Te grupy łączą doktryny różnych religii lub elementy doktryn różnych religii, w tym także religii już nieistniejących, jak grecko-rzymska czy też egipska. Odwołują się także do zjawisk, które nie mają nic wspólnego z religią, jak wróżbiarstwo, horoskopy.

Inny podział, właściwy dla ośrodków pomocy ofiarom sekt, dzieli je na szkodliwe dla zdrowia psychicznego, moralności (wykorzystywanie seksualne), ekonomii (pozbawianie majątków) oraz na nieszkodliwe.

Ogólnie, jeśli chodzi o typologię sekt, panuje tutaj taki sam „bałagan”, jak z definicją pojęcia „sekta”. Ogromna ilość sekt o skomplikowanej i eklektycznej doktrynie, różniących się co do struktury, właściwie uniemożliwiają precyzyjny ich podział. Zaproponowany przeze mnie ogólny podział sekt też nie rości sobie pretensji do pełnej precyzji, ma na celu podział na główne aspekty doktryny.

Na zakończenie należy podkreślić, że na duszpasterzach, ze względu na niezwykle rozwój szkodliwych sekt, spoczywa szczególny obowiązek informowania i przestrzegania wiernych o zagrożeniach, jakie niosą sekty, a zwłaszcza o iluzorycznej stronie nadzwyczajnej wiedzy i równie iluzorycznego wybraństwa.